

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ISSN: 2992-8902

Digital
Object
Identifier

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
SYSTEM-CENTRE

74-91 XALQARO DARAJA

MAXSUS SON, 2024

IJTIMOIY, IQTISODIY, SIYOSIY, ILMIY, OMMAKOP JURNAL

2024-YIL 18-19-APREL

**"RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA AGROIQTISODIYOT VA
BUXGALTERIYA HISOBINING DOLZARB MUAMMOLARI VA
ULARNING YECHIMLARI" PROFESSOR NURILLA SULAYMONOVICH
SANAYEV TAVALLUDINING 85 YILLIGIGA BAG'ISHLANGAN**

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI, 2024

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 678 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 19-aprel kuni ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Benazir ustozni yod etib	10
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti jamoasi	
Qishloq xo'jaligi taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlari.....	12
Yunusov Xudaynazar Beknazarovich	
Agroklasterlarda biznes jarayonlari moliyaviy natijalari hisobini takomillashtirish	14
Alikulov Abdimo'min, Koshkaldal Irina	
Assessment of the ESG rating of banks.....	19
Ruziyeva Elvira, Eshmuradov Ulugbek	
Contract Preferences of Smallholders: Evidence From a Study on Potato Production in Uzbekistan	24
Sanaev Golib, Sanaeva Rakhima, Nurullaev Ulmasjon, Nurullaeva Bakhora, Sanaev Anvar	
Taxation Systems in the Agricultural Production Sphere in the Context of Resistance to Shadow Economy	34
Koshkaldal Iryna, Dombrovska Olena, Alikulov Abdimumin	
Factors Influencing Farmers' Cooperation in Irrigation: A Study of Samarkand Province, Uzbekistan	39
Tadjiev Abdusame Abduxamidovich	
Xalqaro standartlar asosida qishloq xo'jaligida kapital qo'yilmalar hisobi hamda hisobotlarini takomillashtirish.....	43
Xasanov Baxodir Akramovich, Egamberdiyeva Salima Rayimovna, Raxmatov Jonibek Ismoil o'g'li	
Tijorat banklarida ichki auditida muhimlik va auditor riski masalalari.....	50
Ibragimov Abdugapur Karimovich, Qo'ldoshev Dilshod Melixurozovich	
Agroklasterlar ichki sotish jarayonida transfert baholarni belgilashni tashkiliy-uslubiy jihatlari	57
Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Auditda regression tahlilni qo'llashning xususiyatlari	64
Tajekeev Ziyatdin Kobeyisovich	
Uzumchilik fermer xo'jaliklarida ishlab chiqarish xarajatlari hisobini takomillashtirish.....	67
Ibragimov Mansur Mardonovich	
Xalqaro standartlar asosida qishloq xo'jaligida aktivlarni tasniflash, ularning hisobi va hisobotini takomillashtirish.....	71
Egamberdiyeva Salima Rayimovna	
The Place of Digitalisation in the Rural Areas Development of Ukraine.....	76
Riasnianska A. M., Kniaz O. V.	
Yalpi ichki va hududiy mahsulotning ko'payishida faol tadbirkorlikning o'rni	79
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, Nazarova Maryam Sharipovna	
Inflyatsion targetlash rejimining pul-kredit siyosatini amalga oshirishdagi ahamiyati	84
Fayziyev Oybek Raximovich	
Asalarichilikning qishloq xo'jaligi iqtisodiyotidagi o'rni va uni rivojlantirish istiqbollari.....	89
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Uzumchilik majmuining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi va uning tamoyillari.....	94
Boltayev Nazarbek Narzullayevich	
Mintaqaviy klasterning xususiyatlari.....	98
Urdushev Hamrakul	
Considerations for Bolstering Entrepreneurship in the Evolution of the Domestic Economy	102
Shadiyeva Gulnora Mardiyevna	
Chorvachilik tarmog'ida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....	107
Kudratov Rizo Turdibayevich, O'roqov Feruz Ibodullayevich	
Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishning hududiy jihatlari	112
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Nazarova Maryam Sharipovna	

Yalpi ichki mahsulot va uni hisoblashni takomillashtirish yo'llari.....	117
Xalmurzaev Mansur, Abdushukurov Xondamir	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida tovar-moddiy qiymatliklar hisobini takomillashtirish yo'nalishlari.....	122
Raximova Umida Rabbimovna	
Mamlakatimiz agrar tarmog'ida innovatsiyalarga asoslangan tadbirkorlikni rivojlantirish.....	127
Olimova Nodira hamrakulovna	
Banklarda ichki auditni xalqaro audit standartlari asosida takomillashtirish.....	131
Rizayev Nurbek Qodirovich, Boymatova Chinora Ilxomovna	
Agroklastarlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirish.....	137
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Ibodullaev D., Abdushukurov Xondamir Botiraliyevich	
Davlat budjetida boshqaruv xarajatlarini moliyalashtirishni takomillashtirish yo'llari va xarajatlarining optimallashtiruv muammolari.....	142
Narziyeva Guzal Baxtiyorovna	
Bandlikni ta'minlash va kambag'allikni qisqartirishni yuzaga keltiruvchi sabablar hamda ularning yechimi.....	146
Ahmatoва Qunduzbonu Asliddinovna, Sunnatullayev Musurmon Sunnatullo o'g'li, Salamov Ibroxim	
Global iqtisodiy rivojlanish sharoitida yashil iqtisodiyot muammolari	151
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Musurmonov Nodirbek Ahmadovich	
Menejer boshqaruvida boshqaruv mehnati va guruhlar dinamikasi	155
Xasanova Sitara Islamovna	
G'allachilik klasterlarida buxgalteriya hisobi shakllarini takomillashtirish.....	158
Yuldashev Sherali Xaitovich	
Современность услуг агропромышленного комплекса в условиях инновационной экономики положение дел	163
Тураев Баходир Хатамович, Рузиев Хамрокул Жураевич	
Влияние внешних факторов на эффективность производства животноводства.....	170
Хамдамова Насиба Аблакуловна	
Banklarda ichki auditni rejalashtirish masalalari.....	173
Ibragimova Iroda Rashid qizi, Safarov Abdumajit Abdixamidovich	
The Importance of Digital Technologies in the Development of Agriculture.....	179
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish o'zini o'zi band qilishni davlat tomonidan tartibga solish shakli sifatida.....	182
Pardayeva Ozoda Mamayunusovna, Javmanov Jamshed Abdusamatovich	
O'zbekiston pensiya tizimida pensiya hisoblash va to'lashni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribasini uyg'unlashtirish.....	186
Xasanov Baxodir Akramovich, Nurmanov Din-Axmed Tileubayevich	
Uzumchilik mahsulotlari eksportini oshirish omillari	193
Ibragimov Mansur Mardonovich	
Korxonalarning xo'jalik faoliyati hisobining mohiyati, ahamiyati va hisob turlari.....	196
Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich, Tilabov Shohruh Baxriddin o'g'li, Irisboyev Raxmatilla Shavkat o'g'li	
Raqamli iqtisodiyotning o'zbekistondagi holati va uning rivojlanish istiqbollari	200
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Abdullayev Sanjar Sayfiddin o'g'li, Sunnatullayev Musurmon Sunnatulla o'g'li	
Fermer xo'jaliklar faoliyatida investitsiyalarning o'rni.....	204
Nomozova Mahliyo Mamirjon qizi, Yuldashev Muhammad Utkir o'g'li, Solijonova Diyora Xaydarali qizi, Saydullayev Akbarali Akram o'g'li, Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Raqamli iqtisodiyotning o'rni va joriy etishdagi imkoniyatlari.....	209
Salamov Ibroxim, Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Ummatov Begzod Ikrom ugli, Bekpolatov Sultonxon Sherzod ugli	
Raqamli iqtisodiyot sharoitda asosiy vositalarni hisobga olishni takomillashtirish.....	214
Xatamov Kobil Xayriyevich, Sodiqov Xayrulla Sattorovich	
Improving Cost Accounting for Sales of Agricultural Products in Farms	218
Abdimumin Alikulov, Ulugbek Eshmuradov, Khondamir Abdushukurov	

Servis korxonalarini raqamli iqtisodiyotga o'tkazishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	224
Kurbanova Raxima Jamshedovna	
Raqamli iqtisodiyotning bugungi kundagi holati.....	228
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Eshimova Gulandom Botir qizi, Daniyarov Xurshid Baxtiyarovich	
Qoramolchilikda ozuqa ta'minotini yaxshilash yo'llari	233
Nurullayev Ulug'bek Uytalovich, Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Meva-sabzavotchilik klasterlarida faol tadbirkorlikning iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi o'rni	236
Ibroxim Salomov, Roziyeva Gulxayo Chorievna	
Qishloq xo'jaligini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	242
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Isaxonov Shaxzodjon Nurali o'g'li	
O'zbekiston chorvachiligidagi muammolar va ularning yechimi.....	246
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Xamdamaova Nasiba Ablakulovna, Esirgapov Diyor Akramovich, Ulmasov Tohir Suvonqulovich	
Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyati	249
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Ulmasov Amirxon Rasul o'g'li, Botirov Bekzod Ulug'bek o'g'li	
Механизмы и инструменты финансирования малых и средних сельскохозяйственных предприятий (На примере Центральноазиатского региона).....	253
Худойбердиева Асила	
Agroklastarlarda kapital qo'yilmalar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari.....	259
Irisboyev Rahmatillo Shavkat o'g'li, Jo'rayeva Diyora Olimjonovna, Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Milliy iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rolini oshirishning ustuvor yo'nalishlari	265
Saidxonov Akmalxon	
Improving Accounting and Auditing of Inventories in Agricultural Clusters	269
Raximova Umida Rabbimovna	
Maishiy xizmatlar sohasining rivojlanish tendensiyalari va kambag'allikni qisqartirishdagi o'rni.....	272
Rajabov Navruzbek Azimjonovich	
Chorvachilik tarmog'ida mahsulotlarni qayta ishlash samaradorligini oshirish imkoniytlari	277
Salomov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Hotamov Adhamjon Asqarjon o'g'li	
Порядок применения и актуальность международных стандартов финансовой отчетности в деятельности коммерческих банков и предприятий	282
Нарзиева Гузал Бахтиёровна, Хомидов Асилбек Отабек угли, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли	
Savdo korxonalarida segmentar hisobning o'rni va ahamiyati	286
Mardonov Mamed Shavkatovich, Bobomuradova Sarvinov Ziyadullayevna	
Livestock Development Problems and Prospects in Uzbekistan	289
Khamdamova Nasiba Ablakulovna, Ulmasova Oyul Bakhtiyarovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna	
Понятие и учет капитальных вложений в агрокластерах.....	292
Жураева Диёра Олимджановна	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini innovatsion modernizatsiyalashda iqtisodiy samaradorlikni hisoblash metodini takomillashtirish	297
Kurbanova Raxima Jamshedovna, Umurzoqova Sevinch Karim qizi	
Tarmoq mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishda innovatsion texnologiyalarni qo'llashning iqtisodiy samaradorligi	301
Nazarova Maryam Sharipovna, Kazakova Zulayho Salaxiddinovna	
Maishiy xizmatlar sohasini tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishda raqamli innovatsion texnologiyalarning roli va ahamiyati	304
Quliyev Begimqul Melikovich	
O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi va iqtisodiy o'sish uchun barqaror investitsiya muhitini ta'minlash masalalari.....	308
Raximova Umida Rabbimovna, Elmurodova Dilnoza Farxodovna	

Biznesni qo'llab-quvvatlashda iqtisodiy-ijtimoiy holatni yaxshilash imkoniyatlari	311
Salamov Ibroxim, Janibekov Faxriddin Beknazarovich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna	
G'alla urug'chiligidagi boshlang'ich hisob va ichki nazoratni takomillashtirish	315
Yuldashev Sherali Xaitovich, Yusupov Uchqun, Zokirov Behruz	
Baliqchilik xo'jaliklarini rejalashtirishning ahamiyati va bosqichlari	318
Dosmuratova Shaxista Kengashovna	
"Yashil" iqtisodiyot: konsepsiyaning shakllanishi va asosiy kategoriyalari	321
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Toshpulatova Kamola Xurshed qizi	
Sutchilik yo'nalishidagi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida marketing elementlaridan foydalanish	324
Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Biznes jarayonlarida "xarajat" va "tannarx" kategoriyalarining nazariy jihatlarini	328
Xondamir Abdushukurov, Ulug'bek Eshmuradov	
Перспективы развития бухгалтерского учета и аудита на основе международных стандартов	333
Рахимова Умида Раббимовна, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли, Хомидов Аслбек Отабек угли	
Asosiy vositalarni hisobga olishning xalqaro va milliy standartlarda aks ettirishning farqli jihatlarini	336
Xatamov Kobil Xayriyevich, Turabaeva Ozoda Ilxambekovna	
Qishloq hududlarida ekoturizm maskanlarining turistik salohiyati va sig'imi tahlili	340
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi, Xoshimova Sevara Bahromovna, Sayfullaev Umidulla Fazliddin o'g'li	
Chorvachilik tarmoqlarida otchilik infratuzilmasining hozirgi holati va istiqboldagi iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlari	346
Salamov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Tursunov Alpomish Amanovich, Yo'ldoshev Raxim Nuriddin o'g'li	
Qishloq xo'jaligi klasterlari va fermer xo'jaliklari faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari	351
Nasimjon Babayev, Dilorom Yorbekova, Umidullo Fayzullayev	
Agroklastarlarda biznes jarayonlari sotish hisobini takomillashtirish	354
Abdunazarova Sevinch, Aliqulova Zebuniso, Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida qishloq xo'jalik ishlab chiqarishining samaradorligi	360
Kudratov Rizo Turdibayevich, Abduxaliqova Farangiz Abduxoliq qizi	
Increasing Efficiency of Catering Enterprises Through Modernization	365
Kurbanova Rakhima Jamshedovna	
Chorvachilik majmuasi infratuzilmasi va uni rivojlantirish	369
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Aslonov Xotamjon Sharibboy o'g'li	
Davlat-xususiy sherikchiligini rivojlantirishda klasterlarning ahamiyati	373
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Raxmatullayev Sherzod Mexriddinovich	
Studying the Features of Innovative Development in The Agricultural Sector of the Economy	377
Yorbekova Dilorom Muxammadkulovna	
Chorvachilikda klasterlashning ayrim masalalari	380
Urdushev Hamrakul, Mavliyanov Majid Tuychiyevich	
Issues of Development of "Green Economy" in the Context of the Actualization of the Problem of Ecology and Climate Change	385
Mukhayyo Dustova	
Xizmatlar sohasi rivojlanishining aholi turmush darajasiga ta'siri	390
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna	
Baliqchilik xo'jaliklarini rivojlantirish prognozini ishlab chiqish masalalari	393
Dosmuratova Shaxista Kengashovna	
Mahalliy soliqlar va mahalliy yig'imlarning iqtisodiy mohiyati	396
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Turizm korxonalari hisob siyosatini shakllantirish	400
Ibragimov Mansur Mardonovich	

Korxonalarda moliyaviy holatini ifodalovchi ko'rsatkichlar tahlili	404
Isturdiev Hasan Abdigapparovich, Tilabov Shohruh Baxriddin o'g'li, Yusupova Ergashoy	
Innovatsiya, innovatsion iqtisodiyot atamalarining mohiyati va ulardan samarali foydalanish yo'llari.....	408
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Boyjigitov Kamronmirzo Sobirjon o'g'li, Obloberdiyev Shuxrat Sharof o'g'li	
The Processing Indicators of Livestock Products on the Basis of Economic Statistical Models	411
Yorbekova Dilorom Muxammadkulovna, Hotamov Adhamjon Asqarjon o'g'li	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida tola ishlab chiqarish xarajatlari tahlili	414
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Farangiz Rustamova	
Meva-sabzavotchilikni rivojlantirishda klaster yondashuvining afzalliklari	419
Eshankulov Sirojiddin Xakimovich	
Prospects for Leaving the Population Out of Poverty	424
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Radjabov Navruzbek Azimjonovich, Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Fayzullayev Umidullo Xayrullo o'g'li	
Tijorat banklarida korrupsiyaga qarshi kurashishning kompayens nazorati usullarini takomillashtirish.....	429
Sultonov Abrorbek Umarali o'g'li, Axmedov Shuxrat Xikmatullayevich	
Segmentar va moliyaviy hisobot tuzishda xo'jalik yurituvchi subyektlar mulkini baholashning metodologik muammolari	435
G'olibjon Alikulov	
Raqamli iqtisodiyotga o'tish orqali yashirin iqtisodiyotni jamiyatga ta'sirini kamaytirish	439
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Abdusalomov Farruh G'ayrat o'g'li	
Sustainable Farming Futures: the Economic Need of Climate Change Program in Uzbekistan.....	443
Akhmadjon Nurullaev, Sanayeva Raxima Amirqulovna, Visola Khasanova, Bakhora Nurullaeva, Anvar Sanaev	
Problems and Prospects of Cadastral Valuation of Land Resources in the Republic of Kazakhstan	447
Berdimurat Nazimgul, Bassybekova Zh.B.	
Значение цифровизации в сельском хозяйстве	451
Сыздықова Азиза Оралбайқызы, Сапарова Айнура Алпамысовна	
Xizmatlar sohasi samaradorligini oshirish masalalari	456
Mirzayev Qulmamat Jonuzakovich, Mardanova Mohidil Otabek qizi, Mirzayev Azzamjon Jonuzokovich	
Aholini o'z-o'zini bandlikka jalb qilish orqali ishsizlik darajasini pasaytirish.....	461
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Jo'rayev Sherali Anor o'g'li	
Innovatsiyani joriy qilishning fermer xo'jaliklari daromadlariga ta'siri	465
Eshboyev Diyorbek Yo'ldosh o'g'li, Sinayev Sherali Islom o'g'li, Ismoyilov Azamat Isroyilovich	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq daromadni tan olish masalalari.....	471
Kozimjonov Abrorbek	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning yutuqlari va muammolari.....	475
Ochilova Mohigul Toshtemir qizi	
Soliq ma'murchiligida raqamli iqtisodiyotning ahamiyati va uning ilmiy-nazariy asoslari tahlili	479
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Holmirzayev Sardor Ravshan o'g'li, Tursinaliyev Abdulaziz Shokirjon o'g'li	
O'zbekistonda davlat xizmatlari ko'rsatish milliy tizimini rivojlanishi: xronologik tahlil.....	484
Hasanov Habibullo	
Chorvachilikning mamlakat iqtisodiyotidagi ahamiyati va uning rivojlanishi.....	488
Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Tirkashev Farxod Mahmudovich, Sayfullayev Akbar Xoljigit o'g'li, Erkinov Samandar Maxmudovich	
O'zbekiston chorvachiligiga oid FAO ma'lumotlari haqida	493
Pardayeva Kamola	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq xaridorlar bilan tuziladigan shartnomalar asosida tushumni hisobga olishning ahamiyati	498
Norbekov Davron	
Paxtachilik klasterlarida ishlab chiqarishga ta'sir etuvchi omillarning tahlili	502
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Abduraxmonov Orifbek Odiljon o'g'li	

Raqamli iqtisodiyotning zamonamizdagi bugungi o'rne	506
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Zarmaxmatov Nomojjon Baxodir o'g'li	
Improving Cost Audit in Innovation Activities	510
Mustafoev is the son of Akbar Mustafa	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni mxs asosida transformatsiya qilish zaruriyati	514
Xolmurodov Otabek	
Klasterlarni tashkil etishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari va ularning mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rne	521
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Homidov Aslbek Otabek o'g'li, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li, Boltayev Diyorbek Omondurdi o'g'li	
Soliq imtiyozlarini nazariy asoslash va huquqiy tartibga solish	526
Uralov Baxtiyor Maxmudovich	
Sug'urta shartnomalari va sug'urta majburiyatlari hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida takomillashtirish	531
Ochilov Ilyos Keldiyorovich	
Обеспечение привлекательности инвестиции коммерческих банков	537
Назаров Килич Холмурадович, Нафасов Шохрухбек Хошимович	
O'zbekistonda tashqi savdoning rivojlanishi va muammolari	539
Xudayberdiyev U.	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnatga haq to'lashning nazariy jihatdan tashkiliy-iqtisodiy asoslari	542
Rajabov Navruzбек Azimjonovich, Toshmurodova Dilbar Muzaffar qizi	
Human Capital in Education	546
Ibragimov Mansur Mardonovich, Ergashev Olloyor	
Qishloq joylarida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish hamda o'zini o'zi band qilish orqali ishsizlikni kamaytirishning nazariy asoslari	551
Jo'rayev Sherali Anor o'g'li, Abdikarimov Nazirbek Odil o'g'li, Uralov Baxtiyor Maxmudovich	
Uchqora uzumi-mayizini yetishtirishning iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlari	555
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, Janibekov Faxriddin Beknazarovich	
Moliyaviy natijalarning tavsifini takomillashtirish	561
Yusupova Farizabonu Zarifovna	
Kambag'allik va uni qisqartirish yo'llari	564
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Do'stiyorov Mirabbos Erkin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi turmush darajasini oshirishda xizmat ko'rsatish sohasining ahamiyati	568
Xolmurodov Otabek	
O'zbekistonda aholi turmush darajasi va daromadlarining o'ziga xos xususiyatlari	570
Rajabov Navruzбек Azimjonovich, Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Saidmurodov Sardor Mirsalohovich	
SWOT-анализ конкурентоспособности национального туризма в Узбекистане в условиях преодоления последствий пандемии	574
Ochilova Mohigul Toshtemir qizi, Abduzoirov Sarvarbek	
Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashda iqtisodiy samaradorlikni oshirishning ahamiyati	577
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, hamdamova Nasiba Ablakulovna	
Jahon iqtisodiyoti va xalqaro savdo munosabatlari	582
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Xo'jaqulov Inomjon Rustam o'g'li	
Xizmat ko'rsatish sohasini raqamli iqtisodiyot sharoitiga mos rivojlantirishning ayrim masalalari	586
Mirzayev Qulmamat Jonuzakovich, Sherzodova Diyora Sherzod qizi	
Turistik destinatsiyalarni rivojlantirish orqali turistik zonalarini takomillashtirish	589
Raxmonov Siyovush Turob ug'li, Ochilova Mohigul Toshtemir qizi	
Ivermektin, klozantel, iversantapulus dori vositalarining marketing tahlili	592
Raxmadullayev Humoyun Rashid o'g'li, Farmonov Nizom, Salamov Ibroxim	
Цифровая оптимизация для экологической безопасности в агропромышленном комплексе	597
Юнусов Худайназар Бекназарович, Сафарова Лола Улмасовна	

Смысловой – системный анализ процессов обработки плодов и овощей энергии начального импульса.....	602
Курбанов Жамшед Маджидович, Курбонова Мадина Жамшедовна	
Формирования алгоритма расчета эффективности транспортно-логистической системы поставок грузов.....	605
Кубаев Улугбек	
Роль и потенциал севооборота в создании устойчивых и экологически чистых систем в сельском хозяйстве на основе цифровизации	611
Юнусов Худайназар Бекназарович, Сафарова Лола Улмасовна	
Qoramollar uchun ozuqa ratsionini tuzishda innovatsion yondashuv	617
Mavlyanov Majid Tuychiyevich	
Landshaft bog'dorchilikni rivojlantirishda autocad dasturining o'rni.....	624
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich, Sulaymonov Mirobid Abduxolikovich	
Aniq qishloq xo'jaligida o'zgaruvchan me'yorlarni qo'llash	628
Akbarov Husan O'zbekxonovich, Bekzod Qudratov	
Raqamli iqtisodiyotda neyron tarmoqlaridan foydalanishning ahamiyati	634
Otoboyeva Aziza Shakirovna	
Iqtisodiy masalalarni tahlil qilish, me'yorlash, rejalashtirish, baholash hamda bashorat qilishda korrelyatsiya va regressiya usuli	637
Aktamova Vasila Uktamovna, Axtamova Umida O'ktam qizi	
Iqtisodiy ekonometrik modelni tuzish hamda avtokorrelyatsiya mavjudligini aniqlash	641
Raximov Abdulaxad Nematovich	
O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda agrovoltaiika texnologiyasini qo'llash istiqbollari	646
Berdiyev G'ayrat Ibragimovich, Eshpulatov Dostonbek Baxodir o'g'li, Malikova Sevinch Telman qizi	
Развитие системы цифровизации в сельском хозяйстве и в народной медицине	650
Рахмонов Фариз Зафаржонович, Мухиддинова Сабрина Мунисовна, Усманова Лайло Рахматуллаевна, Рахмонова Хабиба Нуруллаевна	
Raqamli iqtisodiyot fanlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik metodlar va virtual onlayn kurslardan foydalanish.....	653
Sulaymonov Mirobid Abduxolikovich	
Qishloq xo'jaligini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari	656
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich	
Ekin maydonlari tuproqlarini tahlil qilish va boshqarishda sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanishning o'rni..	660
Otoboyeva Aziza Shakirovna, Artikov Farxod Sayfiddinovich, Usanov Yoqub Dilmurod o'g'li	
О некоторых нестандартных способах решения иррациональных уравнений	664
Актамова Васида Уктамовна	
Корхоналарни тугатишнинг норматив ва ташкилий-услугий таъминотини такомиллаштириш	666
Дусмуратов Раджапбай Давлатбаевич	
Юридик шахсларни тугатишнинг норматив-ҳуқуқий таъминоти.....	670
Давлетов Икрам Рахимберганович	
Саноат корхоналарида мулкый муносабатларни тартибга солишнинг илмий назарий асослари.....	674
Бобобеков Эргаш Абдумаликович	

AGROKLASTERLARDA BIZNES JARAYONLARI SOTISH HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH

Abdunazarova Sevinch

Aliqulova Zebuniso

Iqtisodiyot fakulteti “Buxgalteriya hisobi va audit” ta’lim yo’nalishi talabalari

Eshmuradov Ulug’bek Tashmurotovich

Ilmiy rahbar, Samarqand davlat veterinaniya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti “Iqtisodiyot va buxgalteriya hisobi” kafedrası katta o’qituvchisi

Annotatsiya: Agroklastarlarda sotish jarayoni muhim jarayonlardan biri bo’lib, bu jarayonda ular hisobini to’g’ri tashkil etish va yuritish tayyor mahsulotlarni saqlash va sotish jarayonida nobudgarchilini oldini olish va maqsadga muvofiq foydalanishni ta’minlaydi. Ushbu maqolada klasterlarning mazmuni, agroklastarlarda tayyor mahsulotlarning mohiyati, ularning tan olinishi hamda tayyor mahsulotlarni sotish hisobining hozirgi holati nazariy jihatdan o’rganilib, tahlil qilingan va uni takomillashtirish masalalari yoritilgan.

Kalit so’zlar: Klaster, agroklastar, biznes jarayonlari, tayyor mahsulot, sotish jarayoni.

Abstract: The process of sale in agroclusters is one of the important processes, and in this process, the correct organization and maintenance of their accounts ensures the prevention of waste and proper use of finished products in the process of storage and sale. In this article, the content of clusters, the nature of finished products in agroclusters, their recognition, and the current state of accounting for the sale of finished products are theoretically studied and analyzed, and the issues of its improvement are highlighted.

Key words: Cluster, agrocluster, business processes, finished product, sales process.

Аннотация: Процесс реализации в агрокластерах является одним из важных процессов, и в этом процессе правильная организация и ведение их учета обеспечивает предотвращение отходов и правильное использование готовой продукции в процессе хранения и реализации. В данной статье теоретически изучены и проанализированы содержание кластеров, характер готовой продукции в агрокластерах, их признание, современное состояние учета реализации готовой продукции, а также освещены вопросы его совершенствования.

Ключевые слова: Кластер, агрокластер, бизнес-процессы, готовая продукция, процесс продаж.

KIRISH

Bugungi kunda iqtisodiyot tarmoqlarini, jumladan, qishloq xo’jaligini yer, suv, mehnat va moddiy resurslardan samarali foydalanish asosida jadal rivojlantirish, oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash va qishloq aholisining turmush farovonligini oshirishning asosiy omili hisoblanadi. Shuning uchun, O’zbekistonda iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish bo’yicha qabul qilayotgan strategik dasturlarda bunga alohida e’tibor berilmoqda. Jumladan, qishloq xo’jaligini rivojlantirish bo’yicha “O’zbekiston-2030” strategiyasida 2024-yilda quyidagi vazifalar rejalashtirilgan: “Bir gektardan olinadigan o’rtacha daromadni 4,3 ming dollarga, qishloq xo’jaligi eksport hajmini 2,5 milliard dollarga, paxta hosildorligini o’rtacha 35,5, g’alla bo’yicha 69,0 sentnerga yetkazish, zamonaviy resurs tejankor texnologiyalarni paxta va g’alla maydonlarining 33 foizida joriy etish, qo’shimcha 91 ming gektar yer maydonini zamonaviy suv tejaydigan texnologiyalarni qo’llash, 2,5 million tonna quvvatga ega bo’lgan 11 ta yangi agrologistika markazlari faoliyatini yo’lga qo’yish”^[1].

Agrar va oziq-ovqat tarmog’ining qo’shilgan zanjirida klaster modelini qo’llash hosildorlikni oshirish, qiymat zanjirini kengaytirish va eksport hajmini oshirishga yordam beradi. Klaster usuli iqtisodiyotning asosiy va bir-biriga bog’liq tarmoqlarini muvaffaqiyatli rivojlantirish, texnologik jarayonlarni optimallashtirish, xomashyo, energetik, ishlab chiqarish va mehnat resurslaridan samarali foydalanish imkonini beradi.

“Klaster – ma’lum sohada faoliyat ko’rsatayotgan kompaniya va institutlarning geografik jihatdan tarmoqlararo birlashuvi bo’lib, u ishlab chiqarish korxonalari raqobatbardoshligining o’sishiga imkoniyatlar yaratuvchi, o’zaro chambarchas bog’langan tarmoqlar yagona texnologik zanjirini tashkil etuvchi tuzilma” [10].

“Klaster – bu korxonalar innovatsion faoliyatini tezlashtirish asosida raqobatbardoshlikni oshiruvchi, raqobatning kuchli ta’siriga qarshi turish jarayonidagi talablarga to’la javob beruvchi tuzilma” [11].

“Klaster – bu bir ilmiy-tadqiqot va o’quv markazi atrofida birlashgan ta’minotchi, ishlab chiqaruvchi va xaridor korxonalar o’rtasidagi hamkorlikni, bir-biriga munosabatlari bilan bog’liq to’ldiruvchi bir tarmoqni tashkil etadi” [22].

Agrar-tadbirkorlik sohasida joriy yilda 55 ta agrosanoat klasterlari faoliyati tashkil etilib, jami klasterlar soni 669 taga yetkazildi [25].

Bugungi kunda paxta-to’qimachilik klasterlari 153 ta, g’allachilik klasterlari 126 ta, meva-sabzavotchilik klasterlari 136 ta, sholichilik 41 ta, dorivorchilik 8 ta, chorvachilik 34 ta, qorako’lchilik 46 ta, parrandachilik 11 ta, baliqchilik 38 ta va pillachilik 76 tani tashkil etmoqda (1-jadval).

1-jadval: 2024-yil 1-yanvar holatiga klasterlar soni va yo’nalishi to’g’risida ma’lumot [25]

No	Klasterlar yo’nalishlari	Klasterlar soni
1.	Paxta-to’qimachilik klasterlari	153
2.	G’allachilik klasterlari	126
3.	Meva-sabzavotchilik klasterlari	136
4.	Sholichilik klasterlari	41
5.	Dorivorchilik klasterlari	8
6.	Chorvachilik klasterlari	34
7.	Qorako’lchilik klasterlari	46
8.	Parrandachilik klasterlari	11
9.	Baliqchilik klasterlari	38
10.	Pillachilik klasterlari	76
Respublika bo’yicha jami klasterlar:		669

Klasterlar tomonidan sohaga 510 mln. Dollar investitsiya jalb qilinib, paxtani qayta ishlash 65 foizga (2022-yilga nisbatan 832 ming tn yoki 123 foizga oshgan), g’allani qayta ishlash 38 foizga (105 tn yoki 102 foizga), meva-sabzavotni qayta ishlash 92 foizga (110 ming tn yoki 111 foizga) yetkazilgan. Shuningdek, suv tejoyvchi texnologiyalar – 34,7 ming ga o’rnatilib, jami 161,6 ming ga, yer maydonlarini lazerli – 45 ming ga tekislanib, jami 237 ming ga yetkazilgan [25].

Qishloq xo’jaligi texnikalari 1,1 mingdan ortiq xarid qilinib, texnika bilan ta’minlanish darajasi 92 foizni tashkil etgan. Klasterlar tomonidan sohaga ilg’or ilm- fan yutuqlari, innovatsion texnologiyalar va zamonaviy agroteknik tadbirlarning joriy qilinishi natijasida o’rtacha hosildorlik 2016-yildagi 26,2 sentnerdan 2023-yilda 36,0 sentnerga yoki 37 foizga oshdi. Joriy yilda Yangi O’zbekiston tarixida ilk marotaba 3,7 million tonna paxta xom- ashyosi yetishtirildi [25].

Agroklasterlarda tayyor mahsulotlarni sotish jarayoni, agroklasterda bir ishlab chiqarish bo’linmadan ikkinchi ishlab chiqarish bo’linmaga berish yoki boshqa xo’jalik yurituvchi subyektlarga sotishni o’z ichiga oladi. Agroklasterlarda qishloq xo’jaligi mahsulotlari harakatini olib qaraydigan bo’lsak, dastlab ular agroklasterga qarashli ishlab chiqarish bo’linmasida ishlab chiqiladi yoki agroklasterga qarashli bo’lmagan qishloq xo’jalik korxonalaridan sotib olinadi, saqlanadi, qayta ishlanadi, qayta ishlash natijasida tayyor mahsulot olinadi hamda olingan mahsulot sotiladi.

Agroklasterlarda tayyor mahsulotlarni sotish jarayoni muhim jarayonlardan biri bo’lib, bu jarayonda ular hisobini to’g’ri tashkil etish va yuritish tayyor mahsulotlarni saqlash va sotish jarayonida nobudgarchilini oldini olish va maqsadga muvofiq foydalanishni ta’minlaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Tayyor mahsulotning mohiyati, ularning tan olinishi va buxgalteriya hisobida sotish biznes jarayonlarining aks ettirilish tartibi maxsus me’yoriy-huquqiy hujjatlarda yetarlicha yoritilgan bolib, tayyor mahsulotlarni sotishni to’g’ri hisobga olish, uning mazmun-mohiyatini chuqur o’rganishni taqozo etadi. Iqtisodiy terminlarning manbalarda “tayyor mahsulot (inglizcha: finished product)ga turlicha ta’riflar berilgan, jumladan, iqtisodiy terminlar

lugʻatida “Tayyor mahsulot bu qonun bilan belgilangan, texnik va sifat koʻrsatkichlari shartnoma shartlariga yoki boshqa hujjatlar talablariga javob beradigan, sotish uchun moʻljallangan tovar-moddiy zaxiralarning bir qismi (ishlab chiqarish siklining yakuniy natijasi, qayta ishlash (tanlash) bilan yakunlangan aktivlar)” [24] deb taʼrif berilgan.

Iqtisodchi-olimlar N.P.Kondrakov [9] va T.D.Bursulaya [3] lar tayyor mahsulotlarga quyidagicha taʼriflaydi: “Tayyor mahsulotlar – bular toʻliq qayta ishlangan, amaldagi standartlarga yoki texnik shartlarga mos keladigan, tashkilot yoki buyurtmachi (xaridor) omborida qabul qilingan buyumlar va yarim tayyor mahsulotlar”. Ushbu taʼrifda, qishloq xoʻjalik mahsulotlari sifatida qaralganda, tayyor mahsulot hisoblangan barcha qishloq xoʻjalik tayyor mahsulotlari toʻliq qayta ishlangan hisoblanmaydi, ular boshqa ishlab chiqarish bosqichida qayta ishlanishi eʼtibordan chetda qolgan.

K.B.Urazov va M.E.Poʻlatovlar qayd etishicha “Tayyor mahsulot deganda, ishlab chiqarishning barcha texnologik jarayonlaridan oʻtgan, ortiq qayta ishlovni talab qilmaydigan, oʻzining sifati boʻyicha davlat standartlariga, texnik shartlarga javob beradigan va omborxonalarga qabul qilingan tayyor buyumlar tushuniladi” [17]. Ushbu taʼrifda mualliflar tomonidan, bir ishlab chiqarishdan olingan tayyor mahsulotlar, keyingi ishlab chiqarishda xom ashyo sifatida ishtirok etishi hisobga olinmay qolgan.

Gʻulomova F.Gʻ. yozishicha esa, “Tayyor mahsulot – bu muayyan korxonada ishlov berilishi toʻliq tugallangan, standartlar talablari va texnik shartlarga javob beradigan, texnika nazorati boʻlimi tomonidan qabul qilingan va tayyor mahsulot omboriga topshirilgan mahsulot” [6]. Bu yerda ham muallif tomonidan yuqorida qayd etgan fikrlarga eʼtibor qaratilmagan.

N.T.Yuldashevaning taʼrificha: “Tayyor mahsulot deb korxona tomonidan ishlab chiqarish jarayonlaridan toʻliq oʻtgan va omborga sotish maqsadida qabul qilingan barcha talab va standartlarga javob beruvchi mahsulotlarga aytiladi” [21]. Ushbu taʼrifda “tayyor mahsulot” “javob beradigan mahsulot” deb eʼtirof etilgan boʻlib, biroz noaniq boʻlib qolgan.

Karimov A.A., Islomov F.R., Avloqulov A.Z.lar taʼkidlashicha, “Sotish jarayoni xoʻjalik mablagʻlari aylanishining soʻnggi bosqichi boʻlib, bu bosqichda korxona tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlar xaridor va isteʼmolchilarga shartnomalar asosida yetkaziladi. Sotish jarayoni xoʻjalik jarayonini tugallaydi va yana-yangidan taʼminot jarayoni boshlanadi hamda bu jarayon oldingiga qaraganda kengroq tus oladi” [8].

Professor Xasanov B.A. taʼkidlashicha [19], sotish (realizatsiya) jarayonida – ishlab chiqarilgan tovar mahsulotlari xaridorlarga joʻnatiladi va ular qabul qilib olgan mahsulotlari uchun shartnoma narxida mol yetkazib beruvchilarga pul toʻlanadi.

Xolbekov R.O.fikricha [20], sotish bosqichida ishlab chiqarish jarayonida yaratilgan mahsulotning isteʼmolchilarga sotish sodir boʻladi. Bu bosqichning yakunida korxona zaxiralari yana pul shakliga kiradi. Sotish jarayonining yakunlanishi moddiy ishlab chiqarish sohasida yaratilgan sof daromadni taqsimlash imkonini beradi.

Yuqoridagi tahlillardan koʻrinib turibdiki, “tayyor mahsulot – biron bir ishlab chiqarish jarayonidan olingan, shu jarayonda ishlov berish yakunlangan, standart talablari va texnik shartlarga javob beradigan, xaridorga yoki keyingi ishlov berishga joʻnatilgan yoki omborga topshirilgan buyum yoki yarim tayyor mahsulot”, “sotish jarayoni – bu operatsiyalar majmuyi boʻlib, buning natijasida aktiv (sotish obyekti)ga boʻlgan mulk huquqi sotuvchidan xaridorga oʻtadigan, daromadlar va xarajatlarni taqqoslash amalga oshiriladigan va pirovardida sotish jarayonining moliyaviy natijasini aniqlash imkonini beradigan jarayondir”.

TADQIQOT MATERIALLARI VA USULLARI

Olib borilgan tadqiqot ishlarimizda, respublikamizda qishloq xoʻjaligini rivojlantirish, qishloq xoʻjaligi va u bilan bogʻliq xoʻjalik yurituvchi subyektlarda buxgalteriya hisobi tartibga solish boʻyicha qabul qilingan meʼyoriy-huquqiy hujjatlar, soha iqtisodchi olimlarining ilmiy ishlari, qishloq xoʻjalik mahsulotlari yetishtirish va sotishni aks ettiruvchi statistik maʼlumotlar, Samarqand viloyatida faoliyat yuritayotgan agroklastlarlar hamda ilmiy-tadqiqot natijalarining materiallaridan foydalanildi. Ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarishda qoʻllaniladigan kuzatish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilish va boshqa usullardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qishloq xoʻjalik korxonalari, shu jumladan, agroklastarlarda xoʻjalik faoliyati uch bosqichdan iborat: taʼminot, ishlab chiqarish va sotish. Ushbu jarayonlar barchasi xoʻjalik faoliyatida muhim ahamiyatga ega boʻlib, bir-biri bilan uzviy bogʻlangan. Ushbu jarayonlarni bir-biri bilan bogʻliqligi qishloq xoʻjaligi korxonalari faoliyatini yaxshi tashkil etilganligiga bogʻliq boʻladi.

Soʻngi yillarda mamlakatimizda iqtisodiyotni jadal rivojlantirish natijasida qishloq xoʻjaligida mahsulot ishlab chiqarish hajmi barqaror oshib bormoqda (2-jadval).

2-jadval: Respublika qishloq xo'jaligining asosiy ko'rsatkichlari, 2019-2023-yillarda ^{[26]*}

№	Ko'rsatkichlar	2019-yil	2020-yil	2021-yil	2022-yil	2023-yil	2023-yilda 2019-yilga nisbatan o'zgarishi, % da
1.	Qishloq xo'jaligi mahsuloti, mlrd. so'm	216283,1	250250,6	303415,5	345191,7	404648,6	187,1
	o'tgan yilga nisbatan o'sish sur'ati, %da	103,3	102,7	103,9	103,6	103,9	100,6
	shu jumladan:						
2.	Dehqonchilik	111904,8	123858,8	152130,4	177962,7	202679,1	181,1
	o'tgan yilga nisbatan o'sish sur'ati, %da	104,8	103,2	104,3	103,8	104,2	99,4
3.	Chorvachilik	104378,3	126391,8	151285,1	167229,0	201969,5	193,5
	o'tgan yilga nisbatan o'sish sur'ati, %da	101,6	102,1	103,5	103,3	103,7	102,1

*Yillik statistik ma'lumotlar asosida muallif hisob-kitobi

Ushbu 2-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, respublikamiz bo'yicha 2023-yilda 2019-yilga nisbatan qishloq xo'jalik mahsulotlari hajmi 87,1 foizga (188365,5 mlrd. so'mga) oshgan. Natijada qishloq xo'jalik mahsulotlari tarkibida sezilarli o'zgarish bo'lgan, ya'ni 2019-yilda jami mahsulotni 48,2 foizi chorvachilik mahsulotlarini tashkil etgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2023-yilda 49,9 foiz (104378,3 mlrd. so'm)ni tashkil etgan. Respublika bo'yicha qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 84,2 foizga yoki 97591,2 mlrd. so'mga oshgan.

3-jadval: Respublikada 2019-2023-yillarda asosiy qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarish dinamikasi ^{[26]*}

№	Mahsulot turi	2019-yil	2020-yil	2021-yil	2022-yil	2023-yil	2023-yilda 2019-yilga nisbatan o'zgarishi	
							Mutloq	Nisbiy, %
1	Bug'doy, ming tonna	6093,5	6157,8	5984,8	6270,1	6461,7	368,2	106,0
2	Paxta xom ashyosi, ming tonna	2691,7	3064,0	3372,9	3500,7	3710,3	1018,6	137,8
3	Kartoshka, ming tonna	3089,7	3143,8	3 285,6	3 443,2	3 574,1	484,4	115,7
4	Sabzavot, ming tonna	10215,1	10431,4	10850,2	11162,9	11553,7	1338,6	113,1
5	Oziqbop poliz, ming tonna	2068,7	2134,4	2 285,3	2 420,7	2 553,5	484,8	123,4
6	Meva, ming tonna	2752,7	2812,6	2 852,6	2 999,3	3121,7	369,0	113,4
7	Uzum, ming tonna	1603,3	1 606,9	1 695,3	1760,6	1737,6	134,3	108,4
8	Go'sht (tirik vaznda), ming tonna	2473,6	2519,6	2635,1	2725,9	2833,3	359,7	114,5
9	Sut, ming tonna	10714,3	10976,9	11274,2	11627,2	11968,7	1254,4	111,7
10	Tuxum, mln.dona	7771,2	7781,2	7788,4	8129,2	8487,5	716,3	109,2
11	Asal, tonna	13001,7	13357,8	14066,9	14700,4	15620,6	2618,9	120,1
12	Qirqib olingan jun, tonna	35115	35422	36345	37 307	38 639	3524,0	110,0
13	Olingan qorako'l terilar, ming dona	1150,7	1152,1	1252,4	1287,6	1321,1	170,4	114,8
14	Pilla, tonna	21374,1	20941,9	22769,9	24300,2	25885,8	4511,7	121,1

*Yillik statistik ma'lumotlar asosida muallif hisob-kitobi

3-jadval tahlilidan ko'rinib turibdiki, amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar natijasida qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarish yildan yilga oshib, 2023-yilda 2019-yilga nisbatan asosiy turdagi qishloq xo'jaligi mahsulotlaridan bug'doy 368,2 ming tonna (o'sish 106,0%), paxta xomashyosi 1018,6 ming tonna (o'sish 137,8%), kartoshka 484,4 ming tn (o'sish 115,7%), sabzavotlar 1338,6 ming tonna (o'sish 113,1%), poliz 484,8 ming tn (o'sish 123,4%), mevalar 369,0 ming tonna (o'sish 113,4%), uzum 134,3 ming tonna (o'sish 108,4%), go'sht (tirik vaznda) 359,73 ming tonna (o'sish 114,4%), sut 1254,4 ming tonna (o'sish 111,7%), tuxum 716,3 mln. Dona (o'sish 109,2%), jun 3542,0 ming tonna (o'sish 110,0%), qorako'l teri 170,4 ming dona (o'sish 114,8%), pilla 4511,7 ming tonna (o'sish 121,1%)ga oshgan.

Buxgalteriya hisobida tayyor mahsulotlar sotilishi va boshqa hisobdan chiqarishlar hisobini takomillashtirish tayyor mahsulotlarni daromadga olinishidan boshlab, ularni sotish va boshqa hisobdan chiqarishlar jarayonida tayyor mahsulotlar nobudgarchiligini oldini oladi, to'la saqlanishi va maqsadga muvofiq sarflanishini ta'minlaydi.

Agroklastarlarda tayyor mahsulotlarni hisobga olish, saqlash va hisobdan chiqarish jarayoni buxgalteriya hisobining muhim uchastkalaridan biri bo'lib, buxgalteriya hisobini to'g'ri tashkil etilishi va yuritilishi tayyor mahsulotlarni to'liq daromadga olish, nobudgarchiliklarni oldini olish, maqsadga muvofiq sarflanishini ta'minlaydi.

Agroklastarlarda bir ishlab chiqarish bo'linmasini tayyor mahsuloti ikkinchi bo'linmasiga xom ashyo sifatida beriladi, ya'ni qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqaradigan bo'linmada – qishloq xo'jalik mahsulotlari (don, sabzavot, meva va h.k.lar) tayyor mahsulot bo'lsa, qayta ishlaydigan bo'linmalarda qayta ishlashdan olingan mahsulotlar (meva, sabzavot, uzum sharbati va h.k.lar) tayyor mahsulot hisoblanadi.

Agroklastarlarda tayyor mahsulotlar sotilishi va boshqa hisobdan chiqarishlar bilan bog'liq jarayonlarni quyidagi ikki guruhga bo'lishimiz mumkin:

1. tayyor mahsulotlar sotilishi:

- xaridor va buyutmachilarga sotish;
- o'z ichki bo'linmalariga sotish;
- o'ziga tegishli savdo do'konlari yoki yarmakalarda sotish;
- o'z xodimlariga mehnat haqi hisobidan sotish va h.k.lar.

2. tayyor mahsulotlarni boshqa hisobdan chiqarishlar:

- xayriya va shu kabi boshqa maqsadlarga tekinga berish;
- inventarizasiya natijasida kam chiqishi;
- nobud bo'lishi, tabiiy kamayishi va h.k.lar.

Tayyor mahsulotlar sotish kanallar turlicha bo'lib, tayyor mahsulotlarni sotishdan olingan tushum agroklastarlar daromadining asosiy qismini tashkil etadi. Agroklastarlarda tayyor mahsulotlarni o'z ichki bo'linmalari o'rtasidagi harakati, ya'ni bir ishlab chiqarish bo'linmadan ikkinchi bo'linmaga berilishi, mahsulot sotish sifatida qaralsa-da, sotishdan olingan tushum sifatida tan olinmaydi. Mahsulotlar xaridor va buyurtmachilarga, savdo yarmakalarida, o'z xodimlariga mehnat haqqi hisobidan sotilganda sotishdan olingan tushum sifatida tan olinadi.

Agroklastarlarda tayyor mahsulotlarning buxgalteriya hisobini yuritish va ularni moliyaviy hisobotda aks ettirish tartibini O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining milliy standarti 4-sonli "Tovar-moddiy zaxiralar" belgilaydi. "Tovar-moddiy zaxiralar-faoliyat yuritish jarayonida keyinchalik sotish maqsadida saqlab turiladigan va ishlab chiqarish jarayonida bo'lgan, shuningdek, mahsulot ishlab chiqarish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish jarayonida yoxud ma'muriy va ijtimoiy-madaniy vazifalarni amalga oshirish uchun foydalaniladigan moddiy aktivlar" [2].

"Tovar-moddiy zaxiralar o'z ichiga oladi:...tashkilotda tayyorlangan tayyor mahsulot" [7].

Tayyor mahsulotlar sintetik va analitik hisobini takomillashtirishda ular bo'yicha ochilgan analitik schyotlar va schyotlar bog'lanishini amaldagi buxgalteriya hisobi milliy standartlari talablari asosida tayyor mahsulotlarning saqlanish joylari, moddiy javobgar shaxslar bo'yicha kirimi va chiqimini nazorat qilish imkonini beradigan holda soddalashtirish lozim.

"Bugungi kunda buxgalteriya hisobining xalqaro standarti sifatida ikkita etalon – Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari – MHXS (International Financial Reporting Standards(IFRS)) hamda AQShning Buxgalteriya hisobining umum qabul qilingan qoidalari – BHUQ (GeneraiiyAccepted Accouting Principles-GAAP) tan olingan" [12].

Shuning uchun, tayyor mahsulotlar hisobini buxgalteriya hisobining xalqaro standarti sifatida tan olingan etalonlar asosida takomillashtirish, agroklastarlarda tayyor mahsulotlar hisobini takomillashtirishga olib kelib, ulardan samrali foydalanishni, sotish va boshqa hisobdan chiqishlarni to'g'ri hisobga olishni ta'minlab, ishlab chiqarish samaradorligini oshishiga xizmat qiladi.

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida, agroklastarlarda biznes jarayonlarining tayyor mahsulotlarini sotish hisobini takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda olib borish maqsadga muvofiqligi asoslandi:

- agroklastarlarda tayyor mahsulotlarni baholashni takomillashtirish;
- agroklastarlarda tayyor mahsulotlarni ombor xo'jaligi hisobini takomillashtirish;
- agroklastarlarda tayyor mahsulotlarning harakati bo'yicha dastlabki hisobni takomillashtirish;
- agroklastarlarda tayyor mahsulotlarni sintetik va analitik hisobini takomillashtirish.

Yuqoridagi takliflarimiz, agroklastarlarda biznes jarayonlari sotish hisobini takomillashtirish bilan birga, ishlab chiqarish samaradorligi oshishini va barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 11-сентябрдаги “Ўзбекистон–2030” стратегиясини 2023-йилда сифатли ва ўз вақтида амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-300-сон қарори, 2а-илоvasи 54-мақсад. www.lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobining milliy standarti (4-sonli BHMS) “Tovar-moddiy zaxiralar”ni tasdiqlash haqida. 1-ilova www.lex.uz
3. Бурсулая Т.Д. Учет выпуска готовой продукции. <https://www.audit-it.ru/articles/account/assets/a11/1017103.html>.
4. Eshmuradov U. B. (2023). Sotish jarayonlari hisobini buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari asosida takomillashtirish.
5. ESHMURADOV, U. T., & ALIKULOV, A. I. (2014). IMPROVEMENT ACCOUNTING OF SALES AGRICULTURAL PRODUCTS ON FARM ENTERPRISES. SEA: Practical Application of Science, 2(3).
6. Ғуломова Ф.Ф. Бухгалтерия ҳисобини мустақил ўрганувчилар учун қўлланма. 2-қайта ишланган ва қўшимчалар киритилган нашр. –Т.: “NORMA” МЧЖ, 2009. 496-б.
7. Каримов А.А., Ибрагимов А.К., Ризаев Н.К., Имамова Н.М.. Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари. (Дарслик). –Т.: “Niholprint” ОК, 2021, 332б.
8. Каримов А.А., Исломов Ф.Р., Авлоқулов А.З. Бухгалтерия ҳисоби. Дарслик. –Т.: “Шарқ” НМАК, 2004. – Б. 28.
9. Кондраков Н. П. Самоучитель по бухгалтерскому учету.-7-е изд., перераб. и доп. –М.: Проспект, 2021. 608 с.
10. Porter M. 1998. Clusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review. Available at: <http://hbr.org/product/clusters-and-the-new-economics-of-competition/an/98609-PDF-ENG>.
11. Помитов С.А. Кластеры: характеристика и модели.<http://ekportal.ru/page-id>.
12. Ташназаров С.Н. Товар-моддий захиралар таннари ва уларни молиявий ҳисоботда акс эттириш масалалари. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. –№ 6, ноябрь-декабрь, 2017 йил № 6, 2017. www.iqtisodiyot.uz
13. Tashmuratovich E. U. (2023). ACCOUNTING AND AUDIT IMPROVEMENT OF READY SALE PRODUCTS IN AGRO-CLUSTER. The Journal of Economics, Finance and Innovation, 649-657.
14. Tashmuratovich E. U. (2023). IMPROVEMENT ACCOUNTING OF PROCESS REALIZATION IN FARM ENTERPRISES. JOURNAL OF VETERINARY SCIENCE, 6(5), 20–28.
15. Tashmuratovich E. U. B., & Xaitovich Y. S. (2024). G 'ALLACHILIK KLASSTERLARIDA TRANSFERT BAHO BELGILASHNI USULLARI TAHLILI. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 4(01), 133-141.
16. Tashmuratovich E. U. B. (2023). Agroklastlar sotish jarayonlarida segmentar hisobotlarning ahamiyati. Научный Фокус, 1(7), 790-795.
17. Уразов К.Б. ва Пўлатов М.Э. Бухгалтерия ҳисоби. Дарслик. –Т.: “Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи”, 558 б.
18. Ulugbek T. E., & Abdimumin I. A. (2014). Improvement Accounting Of Sales Agricultural Products On Farm Enterprises. SEA-Practical Application of Science, (5), 649-654.
19. Хасанов Б.А., Хашимов А.А., Пардаева З.А.Бухгалтерия ҳисоби назарияси/ Мустақил таълим учун кўргазмали ўқув қўлланма –Т.: “YANGI NASHR”, 2011. – 46 б.
20. Холбеков Р.О. Бухгалтерия ҳисоби назарияси. Дарслик. –Т.: “Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi”, 2011. – Б. 15-16.
21. Юлдашева Н.Т. Тайёр маҳсулот сотилиши ҳисобини янада такомиллаштириш йўллари. Таълим фидойилари. Электрон журнал. ISSN: 2180–2130. Vol.,1, ISSNE 1 MAY(2022) Май 2022.
22. Яшева Г.А. Формирование и реализация кластерного подхода в управлении конкурентоспособностью предприятий легкой промышленности Республики Беларусь. Минск: Изд-во БГЭУ, 2009.
23. Эшмурадов У. Т. (2022). СОТИШ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИ БЎЙИЧА ТРАНСФОРМАЦИЯСИ МАСАЛАЛАРИ. Архив научных исследований, 2(1).
24. Экономические термины. <https://neftegaz.ru/tech-library/economy/147119-gotovaya-produktsiya/>. https://ru.wikipedia.org/wiki/Готовая_продукция.
25. O'zbekiston qishloq xo'jaligining yillik hisoboti: Erishilgan natijalar, tahlillar va tendensiyalar. 2023-yil. <https://www.agro.uz/charts/>
26. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/agriculture-2>.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Alfraganus universiteti dotsenti, i.f.f.d. (PhD) Fayziyev Oybek Raximovichning umumiy tahriri ostida nashrga tayyorlandi.

O'zbek tili muharriri: Ulug'bek Eshmuradov

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Rus tili muharriri: Abdimo'min Alikulov, i.f.d., professor

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Bobur Ochilov

2024. Maxsus son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027
Topshirildi: 10.04.2024-yil. **Nashrga ruxsat etildi:** 19.04.2024-yil.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro‘yxatdan
o‘tkazilgan.